

Н. Г. Тур. ТРАНСФОРМАЦІЯ СВЯЗИ ФІЛОСОФІИ С ОБРАЗОВАНИЕМ

В статті експлицитується органічна зв'язь філософії з освітою та наукою. Осуществлюється аналіз трансформації цієї зв'язі в діахронічному вимірюванні її розвитку і на цій основі обґрунтовується необхідність актуалізації визначальної ролі філософії в сучасну технократическу епоху в справі подолання кризи в області вищого (університетського) освіти та наукового знання.

Ключевые слова: філософія; освіта; наука; ідея Університету; технократическе мислення.

M. Tur. THE TRANSFORMATION OF THE CONNECTION BETWEEN PHILOSOPHY AND EDUCATION

The article describes the relation of philosophy to education and science in general. The transformation of this relation in its diachronic dimension is analyzed. And this is the basis for actualization of the role of philosophy in the process of overcoming of the university education crisis and the crisis of science in the modern technocratic age.

The leading role and prominent place of philosophy in higher education system have to grow today. Education and professional training of the specialist without the proper spiritual weapons in a market-oriented society can cause wrong-doing. All this is even more actualized by the mission of the university in its classic meaning: selflessly serve the truth, grow scientific knowledge; affirm the spirit of freedom and free thinking; carry out a comprehensive (intellectual and spiritual) human development.

So we can make a conclusion that philosophy lost its influence on the development of higher education and its authority not only in the university environment, but also in society in general. It is hard to imagine a situation in the modern university, in which it will be opportune philosophical report with professional content for the non-philosophical professors. It was usual event in the days of Yurkevych. This once again indicates just how deep is modern crisis, which change higher (university) education.

Key words: philosophy of education; science; the idea of University; technocratic ways of thinking.

Рецензенти

М. М. Стадник – д. філос. н., проф.

О. М. Шепетяк – д. філос. н.

Стаття надійшла до редакції 12.09.15

Стаття прийнята до друку: 22.10.15

УДК: 141.7+37.0

О. В. Горбань

ORCID ID 0000-0002-5416-6669

ФЕНОМЕН ОСВІТИ В ТРАНЗИТИВНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті аналізуються основні підходи до поняття транзитивного суспільства. Дається характеристика терміна «транзитивність» як соціального явища. Виділяються основні характеристики транзитивного суспільства. Підкреслюється феноменальність освіти як явища соціального життя в транзитивну епоху. Принципово змінився статус самого знання, його виробництва і споживання. Сьогодні перед освітою стоїть завдання розширити пізнавальні можливості людини, озброїти її новітньою методологією освоєння світу і набуття нових знань, підвищення рівня компетенцій у її професійній діяльності.

Ключові слова: людина; освіта; перехідна епоха; суспільство; транзитивність; феномен

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується перманентними трансформаціями не тільки соціально-економічної складової життєдіяльності людини, але і постійно динамічними соціокультурними чинниками, які задають ті форми та еталони культури, що формують свідомість людини та її соціокультурну ідентичність. На сьогодні значну увагу дослідників привертає проблема особливостей соціалізації в умовах соціальних трансформацій сучасного суспільства. (Удальцова М. В, 1999, с. 3-4). Суспільство постійних соціальних трансформацій отримало в науковій літературі назву «транзитивне суспільство».

Найбільш проста інтерпретація поняття «транзитивність» зводиться до трактування його змісту як перехідного, проміжного між двома станами періоду суспільного розвитку (Данилов А. Н., 1998). Так, у роботі Федотової при розгляді проблеми методів вивчення транзитивного суспільства підкреслюється: «Основна складність дослідження транзитивного суспільства полягає в необхідності аналізувати вкрай динамічний момент переходу, під час якого все ще діють системні закономірності попереднього етапу суспільного розвитку і разом з тим починають формуватися закономірності нової суспільної системи» (Федотова М. Г., 2013).

Інша інтерпретація пов'язує «транзитивність» з такими характеристиками перехідного періоду життя суспільства, як невизначеність і множинність соціально-економічних змін. Мова йде про збереження розуміння транзитивності як переходу суспільства з одного стану в інший, але ускладнюється трактування змісту самого переходу. Особлива увага при такому підході приділяється таким категоріям соціального життя, як невизначеність ситуації і множинність варіантів соціальної поведінки (Дубовская Е. М., 2014, с. 7). Перестає бути настільки очевидним жорстке розділення періодів стабільних і перехідних. Наростаюча динамічність соціального та економічного життя вимагає перегляду поняття «стабільність». Мінливість стає все більш постійною характеристикою сучасної ситуації, одночасно з цим розширюється спектр форм соціального життя, присутніх в конкретних ситуаціях.

Для більш чіткого орієнтування в предметі, дослідники називають ряд характеристик транзитивного типу суспільства:

- нестійкість, нерівномірність соціальних процесів, як правило, необоротних за своїм характером, які підсилюють нестійкість старої соціальної системи і сприяють розвитку нових (різноспрямованих) елементів відносин і зв'язків;
- тимчасовий характер транзитивного суспільства як перехідного періоду до нової стадії соціальних відносин;
- підвищена інноваційна активність в суспільстві;
- незворотність змін, що відбуваються в суспільстві, при можливості деяких окремих «повернень», принциповий поворот назад неможливий;
- множинність позицій, плюралізм як найважливіша його характеристика, що приводить до необхідності вибору між різними системами цінностей, що часто суперечать одна одній. Все це ставить людину в ситуацію повторюваних всередині особистісних конфліктів, вирішення яких вимагає часу і внутрішніх зусиль;
- криза ідентичності. Особлива ситуація свідомості, коли більшість соціальних категорій і норм, відповідно до яких людина визначала своє місце в суспільстві, здаються такими, що втратили свої кордони і цінність, що в свою чергу може призвести до відмови від морально-етичної регуляції поведінки (Агранович В. Б., 2005, с.158-163).

Динаміка перехідного періоду від одного типу цивілізації до іншого і становлення нового типу суспільної системи завжди рясніє проблемними ситуаціями. Одна з них - це стан освітньої системи як фактора соціалізації індивіда в умовах, коли стара система ціннісних орієнтирів не працює, а нова не може скластися водночас.

«Визначальним чинником сучасної цивілізації стала інформація й усе, що пов'язане з її накопиченням, оновленням, передаванням та використанням.

Людство постало перед фактом, що знання оновлюються навіть швидше, ніж відбувається зміна поколінь. Відтак перед освітою постало складне двоєдине завдання: з одного боку, вона повинна осучаснюватися на основі новітніх технологій через широке впровадження у навчально-виховний процес інформаційно-комп'ютерних технологій, а з іншого – формувати у молоді компетенції, необхідні для успішної самореалізації після завершення школи в інформаційному суспільстві» (Огнев'юк В. О., 2013, с. 10).

У сучасному суспільстві принципово змінився статус знання: раніше знання - це щось «вічне», абсолютне, в даний час - швидкоплинне, відносне. Знання втратило свою стабілізуючу роль основи інтелектуального життя суспільства, і, тим самим, суспільства в цілому.

Важливо розуміти, що в сучасних умовах інформаційної цивілізації, наявність гігантського обсягу знань (вже не «інформаційного буму» а інформаційного хаосу і обвалу), в умовах озброєності людини найпотужнішими технічними засобами, які розширюють деякі її пізнавальні можливості, вирішальне значення має не пізнання саме по собі. Важливим стає вміння визначити не просто межі знання та незнання, а область значущого і незначущого на ній. І тут особливе значення набуває вміння оперувати різними типами мислення (поняттями, знаннями як інформацією, знаннями-думками, образами-думками та ін.), розвинена інтуїція, емоційність, здатність відчувати і переживати, вміння орієнтуватися в різних типах культури і розуміти іншого.

Звичайно ж, інтенсивні інформаційні процеси не обійшли сферу освіти: це широке використання інформаційної техніки, автоматизованих баз даних і знань в процесі навчання. Сьогодні неминучими і необхідними визнаються процеси інформатизації освіти, під якими розуміється комплекс заходів щодо перетворення педагогічних процесів на основі впровадження в навчання і виховання інформаційних технологій. Ледве не головною характеристикою сучасного суспільства є безпрецедентне прагнення до новизни, гонитва за новими технологіями. Абсолютизація «принципу новизни», пріоритетне місце інформаційних технологій в системі освіти робить сьогодні гуманітарне знання третьюрядним, несуттєвим додатком нової інформаційної парадигми. Західне суспільство десятки років вибудовувало «інформаційний фундамент», ми ж в інформаційне суспільство увірвалися, забувши, що воно засіб, а не мета. Не випадково, процеси інформатизації суспільства, освіти, в цілому, мають суперечливий характер (Карсаевская Т. В., Ермоленко М. Т., 2002, с. 265-275).

У попередні епохи підготовка в системі освіти будувалася на підставі попереднього досвіду. В даний час на перший план все більше виступає проблема навчання прогностичній поведінці у професійній

діяльності. Звідси надмірна увага і впровадження в навчальний процес різного роду тренінгів, ділових, ситуаційних та інших ігор, прогнозних модельних теорій і т.д. Така зміна стану в системі освіти викликає певні асоціації з обрядом ініціації, коли майбутнє покоління визначало свій статус через проходження деякої модельної ситуації, максимальною наближеною до реальності.

До безперечних переваг інформатизації у сфері освіти слід віднести прилучення до мережі Інтернет і доступ до дистанційної освіти, закордонним джерелам знань, використання передових освітніх технологій, коли студент може отримувати комплект навчальних матеріалів будь-якого вузу планети, займатися у віртуальній аудиторії в онлайн-новому режимі. Всі ці процеси з необоротністю нарастають, так само як і процеси знеособленого спілкування. Протягом усієї своєї історії «людина як в дзеркало виглядалася в іншу людину» і за допомогою того, Іншого, сама ставала власне людиною, а тому й звела у вищу цінність спілкування, найвищі почуття, пов'язані з іншою людиною. Але за короткий термін – в останній третині ХХ – початку ХХІ ст. – відбулися зміни, коли найвищою цінністю, глибокою прихильністю стає не Інша людина, а комп'ютер. Серед патогенних впливів на людину з боку інформаційного суспільства Е. Фромм виділяє два: неможливість побути наодинці з собою і зникнення людського спілкування (Фромм Е., 1993). Можливість зануритися у свій внутрішній світ є важливою умовою продуктивного розвитку особистості. Самотність необхідна, щоб зосередитися, звільнитися від постійного «шуму», небажаного вторгнення у власні духовні процеси.

Якщо традиційне виховання, навчання задавали загальні основи соціалізації у формі усної розмовної мови, особистісно та емоційно забарвленої, вибудованої в моделі суб'єкт-суб'єктних відносин, то сьогодні вони все частіше витісняються, замінюються техно-вихованням (сучасні ЗМІ, комп'ютерна техніка та ін.) (Водяникова І. Ф., 2007, с. 156-160). Такий процес соціалізації неповноцінний, за своєю природою він є безособистісним, в ньому втрачені найцінніші безпосередні чуттєво-емоційні культурні комунікації.

Новому суспільству повинна відповідати нова парадигма освіти. По-перше, знання має бути доступним всім, тобто воно має бути загальним, фундаментальним, інформаційно-технічним і практичним. По-друге, повинна культивуватися здатність до моделювання, абстрагування та узагальнення як необхідної основи вміння розпізнавати і аналізувати проблеми, які виходять за рамки власної спеціалізації. По-третє, класичні формули «знаю, що», «знаю, як» повинні бути доповнені формулою «знаю, де». Для цього необхідно захочувати і розширювати методичні та особливо ділові здібності (можливо, за допомогою рольових ігор). По-четверте, повинні бути створені концепції

гнучких методів освіти, як і подальшої просунутої освіти вже за рамками існуючої концепції навчання впродовж життя і постійного перенавчання, самостійного вивчення; дистанційної освіти, які є формою безперервної освіти. Основною проблемою є співвідношення традиційних форм навчання (заснованих на книзі) і нових інтерактивних технологій (робота з комп'ютером).

Нова парадигма освіти в транзитивному суспільстві повинна базуватися на принципах креативного навчання у вищій школі. Ця форма навчання допускає «особистісний підхід», індивідуально-орієнтовану роботу викладача зі студентом. За основу приймається завдання розвитку здібностей до самостійного формування нових знань, умінь, способів дій. Головним чинником креативного навчання є ініціативність. Студент тут перестає бути об'єктом педагогічної дії і стає повноправним суб'єктом спілкування.

Сучасне транзитивне суспільство можна назвати переходом до цивілізації, продуктивною основою якої стає освіта та освічена людина. Формування нового типу людини, становлення цілісної особистості є ядром постіндустріального, інформаційного суспільства. Подолання старих основ соціуму може бути здійснено не тільки через трансформації соціальних структур, а в результаті духовної та інтелектуальної еволюції індивідів, які становлять дані структури. Саме в направленому впливі на людей проявляється основна роль освіти як фактора соціальних змін. Освіта як соціальний інститут може стимулювати, або, навпаки, гальмувати певні соціальні процеси, цей момент конкретизує нагальну потребу перегляду парадигми освіти.

Першочерговим завданням є перегляд інституційної парадигми освіти та формування нової - особистісно-орієнтованої. Йдеться про відхід від традиційної парадигми освіти, яка відтворювала наявний стан речей, формувала стандартизовану особистість, людину-функцію. Така система освіти, що характерна для індустріального суспільства, побудована за принципами факторного об'єктивізму, спрямована на забезпечення рівноваги і стабільності суспільства. За таких умов переважав процес масової стандартизації, а соціалізація індивіда не забезпечувала повноцінного розвитку індивідуальності. Тому в постіндустріальні часи необхідний перегляд соціальної функції освіти, який може бути здійснений на основі факторного суб'єктивізму.

Парадигма, побудована на принципах факторного суб'єктивізму, дає відповідь на питання про новий образ людини як результату освіти. Така освіта спрямована на формування, насамперед, творчої, інноваційної, всебічно розвиненої особистості.

Здійснювані не в останню чергу завдяки освіті зміни в менталітеті, цінностях і мотивації людини є фундаментальним чинником соціальних змін і яскраво проявляються в сучасному суспільстві. Формуючи здатності до комунікації та інноваційної

діяльності, нематеріальну вмотивованість і прагнення до самореалізації, освіта виступає в якості універсального цивілізаційного ресурсу прогресивного розвитку.

Література

1. **Огнев'юк В. О.** Багатомірна людина. Епоха трансформацій. Освіта. // Неперервна професійна освіта. – 2013. – № 1-2. – С. 6-11.
2. **Удальцова М. В.** Транзитивное общество и его проблемы // Проблемы социальных взаимодействий в транзитивном обществе. – Новосибирск, 1999. – С. 3-5.
3. **Данилов А. Н.** Переходное общество: проблемы системной трансформации / А. Н. Данилов. – Минск: Харвест, 1998. – 429 с.
4. **Федотова М. Г.** К вопросу о методологии исследования транзитивного общества. // Теория и практика общественного развития. 2013. № 6. режим доступа <http://www.teoria-practica.ru/-6-2013/philosophy/fedotova.pdf>
5. **Дубовская Е. М.** Транзитивность общества как фактор социализации личности // Психологические исследования. – 2014. – Т. 7. – № 36. С. 7. – режим доступа <http://psystudy.ru/index.php/num/2014v7n36/1018-dubovskaya36.html>
6. **Агранович В. Б.** Транзитивный период развития общества и качество образовательных процессов. // Инженерное образование. – 2005. – № 3. – С. 158–163.
7. **Карсаевская Т. В., Ермоленко М. Т.** Образование в ситуации глобальных вызовов: философский аспект // Философия образования. Сборник материалов конференции. Серия “Symposium”, выпуск 23. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 265-275.
8. **Фромм Э.** Революция надежды. // Психоанализ и этика. – М., 1993.
9. **Водяникова И. Ф.** Проблемы информатизации образования // Вестник ДНУ. Серия «Философия. Социология. Политология». – Днепропетровск: ДНУ, 2007. – С. 156-160.

А. В. Горбань. ФЕНОМЕН ОБРАЗОВАНИЯ В ТРАНЗИТИВНОМ ОБЩЕСТВЕ

В статье анализируются основные подходы к понятию сущности транзитивного общества. Дается понятие термина «транзитивность» как социального явления. Выделяются основные характеристики транзитивного общества. Подчеркивается феноменальность образования как явления социальной жизни в транзитивную эпоху. Принципиально изменился статус самого знания, его производства и потребления. Сегодня перед образованием стоит задача расширить познавательные возможности человека, вооружить его новейшей методологией освоения мира и приобретения новых знаний, повышения уровня компетенций в его профессиональной деятельности.

Ключевые слова: образование; общество; переходная эпоха; транзитивность; феномен; человек

O. Gorban. PHENOMENON OF EDUCATION TRANSITIVE SOCIETY

This article analyzes the main approaches to the concept of transitive society. Describes the term “transitivity” as a social phenomenon. There are basic characteristics of transitive society. Phenomenal emphasized education as a phenomenon of social life in the transitive period. Fundamentally changed the status of the knowledge, its production and consumption. Today, the task of education is to expand educational possibilities of man, equip it with the latest methodology of development of the world and acquiring new knowledge, enhance its competencies in professional activities. The new society must meet the new paradigm of education. First, knowledge must be accessible to all, that it should be shared, fundamental, technical information and practical. Second, the ability to be cultivated modeling abstraction and generalization as the necessary basis ability to recognize and analyze problems beyond their own specialization. Thirdly, the classic formula “know”, “know how” should be supplemented formula “know where”. It is necessary to promote and expand methodological and especially business skills (perhaps using role playing games). Fourth, it must be established concept of flexible methods of education, as well as further education has advanced beyond the existing concept of lifelong learning and continuous re-training, self-study; distance education, which is a form of continuing education. The new paradigm of education in the transitive society should be based on the principles of creative learning in higher education. This form of training allows for “personal approach” individually-oriented work with the student teacher. The basis is taken the task of ability for independent creation of new knowledge, ways of action. Shaping the capacity for communication and innovation, intangible motivation and the desire for self-education acts as a universal civilization progressive resource development.

Keywords: education; man; phenomenon; society; transitional period; Transitivity.

Рецензенти

О. С. Александрова – д. філос. н., проф.
М. М. Стадник – д. філос. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 19.10.15

Прийнято до друку 22.10.15